

Karl Marx

Az indiai brit uralom várható eredményei

London, 1853 július 22., péntek.

Ebben a cikkemben le akarom zárni Indiára vonatkozó észrevételeimet. Hogyan jött létre az angol főhatalom Indiában? A nagymogul teljhatalmát a mogul alkirályai törték meg. Az alkirályok hatalmát megtörték a maráthák.²¹⁷ A maráthák hatalmát megtörték az afgánok, és miközben mindenki harcolt mindenki ellen, a britek benyomultak az országba és mindannyiukat leigázhatták. Ez az ország megoszlott nemcsak mohamedánok és hinduk között, hanem törzs és törzs, kaszt és kaszt között is; e társadalom szerkezete olyanfajta egyensúlyon alapult, amelyet általános tasztítás és valamennyi tagjának konstitucionális elszigeteltsége eredményez. Ilyen ország, ilyen társadalom nem eleve elrendelt zsákmánya-e a hódításnak? Ha semmit sem tudnánk Hindusztán történelmi múltjáról, nem volna-e elegendő az az egy nagy és vitathatatlan tény, hogy Indiát jelenleg is India költségére fenntartott indiai hadsereg tartja angol rabságban? India tehát nem kerülhetett el a legyőzetés sorsát, és egész történelmi múltja, ha van ilyen, nem egyéb sorozatos hódítások történeténél, amelyeket el kellett szenvednie. Az indiai társadalomnak egyáltalán nincs történelme, legalábbis ismert történelme. Amit történelmének nevezünk, csupán az egymást követő betolakodók története, akik birodalmukat ennek az ellen nem álló és változatlan társadalomnak passzív bázisára alapozták. A kérdés tehát nem az, hogy az angoloknak volt-e joguk meghódítani Indiát, hanem az, hogy a török, a perzsa vagy az orosz hódoltság alatt álló Indiát előnyösebbnek tartanók-e a brit hódoltság alatt álló Indiánál.

Angliának kettős küldetést kell betöltenie Indiában: az egyik romboló, a másik újjáalkotó – a régi ázsiai társadalom megsemmisítése, és a nyugati társadalom alapjainak lefektetése Ázsiában.

Az Indiát egymás után lerohanó arabok, törökök, tatárok, mogulok hamarosan *hinduizálódtak*, mivel örök történelmi törvény, hogy a barbár hódító-

kat magukat is meghódítja a leigázott népek magasabb civilizációja. A britek voltak az első olyan hódítók, akik fölötté álltak a hindu civilizációnak, s ezért nem kerülhettek hatása alá. Tönkretették ezt a civilizációt azáltal, hogy az indiai közösségeket szétzúzták, az indiai ipart kiirtották és mindent lesüllyesztettek, ami az indiai társadalomban nagy és kiemelkedő volt. Indiai uralmuk történetének lapjai pusztításon kívül másról alig beszélnek. Az újjáalkotás munkája a romhalmazból alig tűnik ki. Mindamellert megkezdődött.

India újjáalkotásának első feltétele a politikai egység volt, szilárdabb formában és nagyobb területre kiterjesztve, mint bármikor a nagymogulok idején. Ezt az egységet, amelyet a britek karddal kényszerítettek ki, most majd megerősíti és állandósítja a villamos táviró. A bennszülött hadsereg, amelyet a brit őrmester szervezett meg és képezett ki, elengedhetetlen feltétele volt az indiai önfelszabadításnak és annak, hogy India ne legyen többé bármely idegen betolakodó prédája. A szabad sajtó, amely ázsiai társadalomban itt jelent meg először, s főképp hinduk és európaiak közös leszármazottainak irányítása alatt áll, az újjáépítés új és hatalmas tényezője. Még a zamíndári és a rajjatvári* is – bármilyen visszataszítók – két határozott formája a föld-magántulajdonnak, amelyre az ázsiai társadalom annyira vágyik. A Kalkuttában – kelleetlenül és gyéren – angol felügyelet alatt kiképzett indiai bennszülöttekből új osztály alakul, amely már rendelkezik a kormányzáshoz szükséges felkészültséggel és az európai tudomány hatása alatt áll. A gőz rendszeres és gyors összeköttetést teremtett India és Európa között, India fő kikötőit összekötötte az egész délkeleti óceán kikötőivel, s kiragadta az országot az elszigetelt helyzetből, amely tespedésének fő oka volt. Nincs többé messze az a nap, amikor az idővel mért távolság Anglia és India között a vasutak és gőzhajók együttes segítségével nyolc napra rövidül meg, és amikor ez az egykori meseország ily módon valóban a nyugati világhoz csatolódik.

Nagy-Britannia uralkodó osztályainak mindeddig csak esetlegesen, átmenetileg és kivételesen állt érdekükben India haladása. A földarisztokrácia meg akarta hódítani, a pénzarisztokrácia ki akarta fosztani, a gyárarisztokrácia pedig olcsóbb áruival akarta legyűrni. De most megfordult a helyzet. A gyárarisztokrácia felfedezte, hogy Indiának újratermelő országgá való átalakítása létfontosságúvá lett számára, és hogy ebből a célból mindenekelőtt öntözési berendezésekkel és a belföldi közlekedés eszközeivel kell ellátnia Indiát. Most vasúti hálózatot szándékozik létesíteni egész Indián át. És ezt meg is fogja tenni. Ennek felmérhetetlen következményekkel kell járnia.

* V. ö. 206–207. old. – Szerk.

Közismert, hogy India termelőerőit megbénítja a különféle termékeinek szállításához és cseréjéhez szükséges eszközök óriási hiánya. Sehol sem találkozunk nagyobb szociális nyomorral a természeti bőség közepette, mint Indiában, éppen a csere lehetőségeinek hiánya miatt. A brit alsóház egy 1848-ban ülésező bizottsága előtt bebizonyították, hogy „amikor a gabonát quarterenként 6–8 shillingért árusították Kandeshban, 64–70 shillinget kértek érte Poonában, ahol az emberek éhen haltak az utcán, mert az agyagos utak járhatatlanok voltak és Kandeshból nem lehetett élelmet hozatni”.

A vasutak bevezetése a mezőgazdaság céljaira is könnyen felhasználható, ha ott, ahol a vasúti töltéshez földet emelnek ki, víztartályokat létesítenek és a különböző vasútvonalak mentén vízvezetékét építenek. Ilyen módon nagymértékben kiterjeszhetnék az öntözést, mely Keleten a mezőgazdaság elengedhetetlen feltétele, és elháríthatnák a vízhiány okozta gyakori helyi éhínségeket. A vasutak általános jelentősége ebből a szempontból nézve nyilvánvalóvá válik, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az öntözött föld, még a Ghat-hegységek melletti körzetekben is, háromszor annyi adójövedelmet hoz, tízszer-tizenkétszer annyi munkaalkalmat nyújt és tizenkétszer-tizenötöszer annyi nyereséget hajt, mint ugyanaz a terület öntözés nélkül.

A vasutak lehetővé teszik a katonai apparátus nagyságának és költségeinek csökkentését is. Warren ezredes, Fort St. William térparancsnoka, az alsóház egy különbizottsága előtt kijelentette:

„Az a lehetőség, hogy az ország távoli részeiből annyi óra alatt kapjunk híreket, mint ahány nap vagy éppen hét szükséges ehhez jelenleg, és hogy utasításokat s egyben csapatokat és ellátmányt a legrövidebb idő alatt továbbítsunk, olyan szempont, amelynek jelentőségét nem is lehet eléggé felmérni. Csapataink távolabbi és egészségesebb helyeken állomásozhatnak, mint most, s ezáltal sok, betegségből származó embervesztésnek elejét vehetnők. Nem lenne szükség ekkora készletekre a különböző raktárakban, és elkerülhetnénk a készletek romlása és az éghajlat pusztító hatása okozta veszteséget is. A csapatok számát hatékonyságukkal egyenes arányban csökkenthetnénk.”

Tudjuk, hogy a faluközösségek községi szervezetét és gazdasági alapját szétzúzták, de túlélte őket legrosszabb vonásuk: a társadalomnak változatlan és elkülönült atomokra oszlása. A falvak elszigeteltsége okozta az utak hiányát Indiában, az utak hiánya pedig állandósította a falvak elszigeteltségét. Így a faluközösség megrekedt egy adott alacsony életszínvonalon, más falvakkal alig érintkezett, s nem ismerte a társadalmi haladáshoz elengedhetetlen vágyakat és erőfeszítéseket. A britek megtörték a falvakkal ezt az

önelégült renyheségét, a vasutak pedig biztosítják majd a közlekedés és érintkezés új szükségletét. Egyébként „a vasúthálózat egyik következménye az lesz, hogy minden faluban, amelyet érint, elhozza más országok találmányainak és berendezéseinek olyan ismeretét és beszerzésüknek olyan eszközeit, amelyek India örökletes és javadalmazott falusi kézműveseit először is képességeik teljes kifejtésére, másodsor fogyatékoságaik kiküszöbölésére készítetik”. (Chapman: „The Cotton and Commerce of India”).²¹⁸

Tudom, hogy az angol gyárarisztokrácia kizárólag azért akarja Indiát vasutakkal boldogítani, hogy kevesebb költséggel szerezze meg tőle a gyapotot és más nyersanyagokat gyárai számára. De ha egy vassal és szénrel rendelkező ország közlekedését már gépesítettük, azt nem lehet többé visszatartani gépek gyártásától. Vasúthálózatot egy óriási országban nem lehet fenntartani anélkül, hogy meg ne honosítsuk mindazokat az ipari eljárásokat, amelyek a vasúti közlekedés közvetlen és folyamatos szükségleteit kielégítik, ebből pedig az következik, hogy gépeket alkalmaznak majd a vasúttal nem közvetlenül kapcsolatos iparágakban is. Ezért Indiában a vasúthálózat valóban a korszerű ipar előfutára lesz. Annál biztosabb ez, mivel maguk a brit hatóságok is elismerik, hogy a hinduknak különös képességük van teljesen új munkához való alkalmazkodásra és a gépekhez szükséges ismeretek elsajátítására. Eléggé bebizonyították ezt rátermettségükkel és jártasságukkal a bennszülött gépészek a kalkuttai pénzverdében, ahol évek óta rájuk bízják a gőzgépek kezelését; a hardwari szénvidék bennszülött munkásai, akik különböző gőzgépek mellett dolgoznak, és más példák is. Maga Campbell úr, akit pedig erősen befolyásolnak a Kelet-Indiai Társaság előfítéletei, kénytelen elismerni, „hogy az indiai nép zöme nagy *ipari energiával* rendelkezik, igen rátermett tőke felhalmozására, feltűnik a világos matematikai gondolkodás képességével, a számok és az egzakt tudományok iránti érzékével”. „Értelmességük”, mint mondja, „kiváló.”²¹⁹ A vasúthálózat nyomán létrejövő korszerű ipar fel fogja bomlasztani a hagyományos munkamegosztást, márpedig ezen alapulnak az indiai kasztok, India haladásának és hatalmának ezek a legfőbb kerékkötői.

Mindaz, amit az angol burzsoázia netán tenni kényszerül, nem fogja felszabadítani a nép tömegeit, s anyagilag sem fogja szociális helyzetüket megjavítani, mert ez nemcsak a termelőerők fejlettségétől függ, hanem attól is, hogy a nép kisajátítsa őket. De az anyagi feltételeket mindkettőhöz kétségtelenül meg fogja teremteni az angol burzsoázia. S tett-e a burzsoázia valaha ennél többet? Hozott-e létre valaha haladást anélkül, hogy egyéneket és népeket ne vonszolt volna véren és szennyen, nyomoron és megaláztatáson keresztül?

Az indiaiak mindaddig nem fogják learatni a gyümölcsét azoknak az új társadalmi elemeknek, amelyeket a brit burzsoázia elhint közöttük, amíg az ipari proletariátus magában Nagy-Britanniában nem szorítja ki a helyükről a mostani uralkodó osztályokat, vagy amíg a hinduk maguk nem lesznek elég erősek ahhoz, hogy végképp lerázzák az angol igát. Mindenesetre biztosan számíthatunk rá, hogy előbb vagy utóbb tanúi lehetünk e nagy és érdekes ország megújulásának, amelynek nemes szülöttei, még a legalsóbb osztályokban is, Szaltikov herceg kifejezésével élve, „plus fins et plus adroits que les Italiens”*, akiknek még az alázatosságát is bizonyos nyugodt előkelőség ellensúlyozza, akik természetes tunyaságuk ellenére bámulatba ejtették a brit tiszteket bátorságukkal, akiknek országa nyelveink és vallásaink bölcsője volt, és akik a régi germán típusát képviselik a dzsátban és a régi görög típusát a bráhmanában.²²¹

Nem szakadhatok el az indiai kérdéstől néhány záró megjegyzés nélkül.

A burzsoá civilizáció mélységes képmutatása és veleszületett barbársága leplezetlenül szemünk elé tárul, ha anyaországától, ahol tiszteletreméltó formákat ölt, a gyarmatok felé fordulunk, ahol mezítelenül lép fel. A tulajdon védelmezője, de elindított-e valaha forradalmi párt olyan agrárforradalmakat, mint amilyenek Bengáliában, Madrasban és Bombayban zajlottak le? Nem folyamodott-e Indiában – magának Lord Clive-nak, ennek a nagy rablónak a kifejezésével élve – kegyetlen zsarolásokhoz, ha kapzsiságának kielégítését egyszerű korrupcióval nem tudta elérni? Míg Európában az államadósság sérthetetlen szentségéről fecsegett, nem kobozta-e el Indiában a rádzsák²⁰² osztalékait, akik megtakarított pénzüket a Kelet-Indiai Társaság kötvényeibe fektették? Nem tiltotta-e meg Indiában a kereszténység hirdetését, míg ugyanakkor a francia forradalom ellen „szent vallásunk védelme” ürügyén harcolt, és nem foglalkozott-e a Dzsagannáth templomában úzó emberölés és prostitúció iparával, hogy pénzét csinálja az orissai és bengáliai templomokba özönlő zarándokokból?¹³⁸ Íme, ezek a „tulajdon, a rend, a család és a vallás” bajnokai.

Az angol ipar pusztító hatása Indiára, egy olyan óriási országra, amelynek területe 150 millió acre, akkora, mint Európa, nyilvánvaló és megdöbbentő. De nem szabad elfelejtenünk, hogy ez csupán szerves következménye a termelés ma fennálló egész rendszerének. Ez a termelés a tőke korlátlan uralmán nyugszik. A tőkének mint független hatalomnak létezéséhez elengedhetetlen a tőkecentralizáció. Ennek a centralizációnak romboló hatása a világ piacaira csupán óriási arányokban fedi fel a politikai gazdaságtan azon

* – „kifinomultabbak és ügyesebbek az olaszoknál”²²⁰ – Szerk.

belső organikus törvényeit, amelyek ma minden civilizált városban hatnak. A történelem burzsoá szakaszának meg kell teremtenie az új világ anyagi bázisát – egyrészt az emberiség kölcsönös függőségén alapuló egyetemes érintkezést és ennek az érintkezésnek az eszközeit, másrészt az ember termelőerőinek fejlődését és az anyagi termelés átalakítását természeti erők fölötti tudományos uralommá. A burzsoá ipar és kereskedelem megteremti egy új világnak ezeket az anyagi feltételeit, ugyanúgy, ahogyan a geológiai forradalmak megteremtették a föld felszínét. Ha majd egy nagy szociális forradalom úrrá lesz a polgári korszak eredményein, a világpiacon és a korszerű termelőerőkön, és aláveti ezeket a leghaladottabb népek közös ellenőrzésének, csak akkor nem lesz többé az emberi haladás ahhoz az irtózatossághoz hasonlatos, aki csak megölték koponyájából issza a nektárt.

The Future Results of British Rule in India

A megírás ideje: 1853 július 22.

A megjelenés helye: „New York Daily Tribune”,
1853 augusztus 8. (3840.) sz.

Eredeti nyelve: angol

Aláírás: K a r l M a r x